

I.RÉSZ

NÉPOKTATÁSUNK ÁLLAPOTA

(ELŐMUNKÁLAT
AZ ÁLLAMI KÖTELEZŐ INGYENES
FELEKEZETNÉLKÜLI
NÉPOKTATÁS KÉRDÉSÉHEZ)

ÍRTA

KEMÉNY JÁNOS

Érsekújvári tanító.

BUDAPEST 1908.

23205.

TARTALOM.

Bevezetés.....	3
Tankötelezettségünk.....	5
Iskoláink.....	13
Tanítóképzésünk.....	23
Végszó.....	31

BEZETÉS. A kulturélet első feltétele a népnevelés. Oktatás és ezzel összefüggő hasznos ismeretek nélkül sem közgazdasági tevékenység s ezzel vagyonosodás, sem politikai jogok élvezete s ezzel önkormányzás nem lehet tökéletes, mert a népeknek a papíron megadott jogok mindaddig a papíron maradnak s azok annak tökéletes élvezetébe nem lépnek, míg arra nem nevelték. A jog fejlődésével a nevelés fejlődésének párhuzamban kell haladni, hogy a nép szabadságát és jogait önmaga, ember-társai és az állam javára felhasználni képes legyen.

Nem óhaj már, hanem követelés ma, hogy a nép széles rétegei, az ország minden polgára az állami és községi élet kormányzásában részt vegyen. Természetes tehát az a követelés is, hogy az állam minden polgárát e kultúrföladatra rá kell nevelni. E nélkül az egyeduralkodók absolutizmusa szélesebb mederbe terelve mindaddig él, míg a nép, a nevelés által, a felvilágosodás, az intellektuális képesség oly birtokába nem jön, hogy sorsának összefüggését az egyetemével megérteni, átérezni és intézni képes.

De nemcsak a szabadság és jog kiterjesztése, hanem az állam ereje is követeli a kultúra széles terjedését, mert hatalmát csak a polgárok értelmi képességében találhatja fel.

Apró emberek közt terjeszti a világosságot és a szív melegét, látom a as ember fejlődését, előttem nő mint csemete, vidáman, boldogan, nemes érzésekkel teli; testi és lelki ereje fejlődik, csak itt-ott kell a talajt porhanyóvá tenni, hogy gyökerei mélyen a földbe szétágazhassanak, támpontot adván neki a dúló vihar ellen, mely érni fogja; ágait kell nyesegetni, hogy törzse szépen a magasba

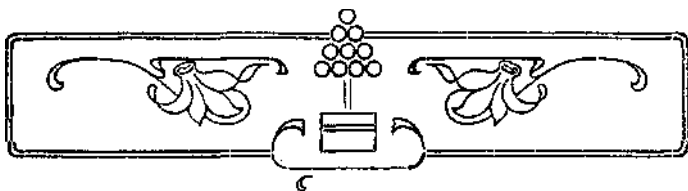
nyúlva, koronával ellátva, egy családnak, – mely lattá majdan meghúzódik, – egy nemzetnek, – melynek cselekvő tagja leend, – árnyékot és bő érmést adó fájává növekedhessek.

Minden apró polgárnak megvan ahhoz a joga, hogy nevelésben, oktatásban részesüljön, mert az állam minden polgárától nemcsak elvárja, de meg is követeli, hogy az államélet fenntartásánál és céljainak, a minél több ember boldogságának előmozdításánál közremunkáljon. Ha pedig ez így van, aminthogy kétségtelenül így van, követelheti a kis polgár, hogy eme feladatra képessé is tegyék.

Vajjon gondoskodás történik-e, hogy minden gyermek oktatásban és nevelésben részesüljön? Tudjuk, hogy nem!

Vagy elég az, hogy a szülők állásuknak és vagyoni viszonyaiknak megfelelően gyermekeik neveléséről gondoskodjanak, s a szegényt semmi nevelés, oktatás, értelmi és erkölcsi kifejlődésének lehetősége se illesse meg? A legrettentőbb igazságtalanság rejlik abban, hogy egyik gyermeknek meg van adva a lehetőség, hogy testi és lelki erejét, tehetségét kifejleszthesse, míg a másik teljesen el van zárva a tudás, a megismerés forrásaitól. Mert a szegénynek született magára van hagyatva, küzdeni a lét anyagi és ebből eredő erkölcsi nyomorával, a sötétséggel, önmagával, nem segítve senkitől sem arra, hogy emberi létet élhessen.

A gyermek nevelésének és tanításának joga a családé. Azután az iskoláé. Ám legyen. De az állam és társadalom egészséges fejlődése érdekében szükséges, hogy nevelésben és oktatásban a társadalom minden egyes tagja részesüljön, *minden körülményre való tekintet nélkül.*

Tankötelezettségünk,

Mikor Luther 400 évvel ezelőtt a német városok és községek polgármestereihez intézett kiáltványában rámutat arra, hogy iskolákat kell állítani mindenütt, mert a társadalomnak szüksége van ügyes férfiakra és nőkre; hogy a férfiak az országot és népet jól igazgathassák s a nők rendben tarthassák a házat s jól nevelhessék gyermekeiket; a népoktatás és tankötelezettség általánossá tételét követelte.

Ez az eszme igen lassan érett meg. Tudva-levő, hogy nálunk az 1868: XXXVIII. t.-c. mondotta ki a tankötelezettséget, a művelt nyugatot jóval megelőzve, mert pl. Angolországban a Mundella-féle törvény 1880-ban, Franciaország pedig a tanítás ingyenessége után 1882-ben rendelte el a tankötelezettséget, de a viszonyokhoz mérten azt az egész vonalon végre is hajtotta, míg nálunk beállt annak a szüksége, hogy a tankötelezettséget 40 év után novellaris úton ismét ki kell mondani, csak azért, hogy valóban végrehajtható legyen.

Hogy az iskolázatlanság nálunk milyen, mu-

tatja az, hogy 40 év után a 6 éven felüli lakosság 41%-a analfabéta akkor, midőn a modern paedagogusok azon fáradoznak, hogy miként lehetne az írást, olvasást minél rövidebb idő alatt, könnyebb módon és észrevétlenül a gyermek sajátjává tenni, s ezt teszik is nem minden siker nélkül.

De beszéljenek a tények.

Előttünk van a kultuszministernek a képviselőházhoz intézett jelentése Magyarország közoktatásügyéről az 1906. évben s lapozgatva benne, a tankötelesekre vonatkozó adatok közt olvashatjuk, hogy Magyarországon az 1905. év augusztus havában történt összeírás szerint, Budapest kivételével, hol a tankötelesek összeírása vagy nyilvántartása a mai napig sem történik, van: 3,153.736 gyermek; ebből 6-11 éves, tehát a mindennapi iskolába járásra köteles: 2,216.078; és 12-14 éves, tehát ismétlő iskolába járásra köteles, mely iskola vagy tanfolyam hivatva volna a hat éven át tanultakat mélyíteni, rögzíteni, van: 904.369 és végül a 15 évnél idősebb 33.289 iparos- és kereskedőinas.

Az iparos- és kereskedőinasokat elhagyva, összesen: 3,120.447 gyermek.

Ezekből pedig az 1905/6. tanévben iskolába járt: a mindennapi iskolába 1,848.176 tanuló, az ismétlő iskolába: 496.677 tanuló és otthon tanult 8.741 gyermek; tehát iskolát látogatott összesen: 2,353.594 tanuló.

Iskolába pedig nem járt: 766.853 gyermek, az iparos- és kereskedőinasok leszámítása után, ami százalékban kifejezve, a tanköteleseknek 24,56%-a.

A középiskolában tanuló gyermekeket számításba nem vesszük, mert amennyi gyermek tanul

ott a tankötelesekből, annál több, de meggyőződésünk szerint legalább is annyi gyermek van, kik nem lettek összeírva. A tankötelesek rendszeres nyilvántartásánál ezt kevésbé mondhatnók.

A népoktatás gerince a mindennapi iskola, hol a gyermekek az írás, olvasás, számolás és a társadalom mai fejlett életéhez nélkülözhetetlen elemi ismereteket sajátítják el. A tankötelezettség kimondása után 367.902 mindennapi iskolára kötelezett gyermek van Magyarországon, kik meg vannak fosztva attól, hogy boldogulásukat némiképen megkísérelni a lehetőség megadatott volna.

Iskolázzuk be ezeket s azt fogjuk látni, hogy – 50 gyermeket számítva egy tanteremre, – 7.356 tanteremre lenne rögtön szükség, *ugyanannyi tanítóval*, ha ez a nagyszámú kinrekedt hadsereg, mely generációról-generációra a tudatlanság mély sötétségétől körülvéve, mint ember, lelki erejének, erkölcsi öntudatának ismerete nélkül nő fel, egy napon bebocsátást kérne a kultúra templomába, az őt megillető helyre.

Kik ezek és hol vannak? Hogy megkeressük, az országot 7 egységre osztjuk s akkor az iskoláztatás képe a következő:

Iskolába nem járt:

a Duna jobb partján a tankötelesek.	8,0%-a
a „ bal	13,1%-a
a Duna-Tisza közében „	22,8%-a
a Tisza jobb partján „	17,3%-a
a „ bal „ „	31,9%-a
a Királyhágón túl	28,6%-a

A tankötelezettség tehát 40 év után aránylag legjobban volt végrehajtva a Duna jobb partján, legkevésbé a Tisza bal partján; megyéket tekintve pedig a legjobb iskoláztatás volt Veszprém megyében, hol a tankötelesek 3,5%-a nem járt iskolába, – mely egyúttal a legjobb iskoláztatás is Magyarországon,– míg Máramaros vármegyében 56,8%-a, tehát a felénél jóval több gyermek maradt iskolázás nélkül.

Ha most nézzük, hogy az iskolába járó tanulók hogyan látogatják az iskolát, azt látjuk, hogy a mindennapi iskola 1,848.176 tanulója 16.541 iskolában volt elhelyezve; átlag egy iskolára esik 112 tanuló; tanított 30.176 tanító; egy tanítóra esik átlag 61 gyermek.

Ugyancsak nálunk a középiskolákban 63.739 tanulót 4.051 tanár tanított s átlag egy tanárra esik 15 tanuló. (Nem fűzünk hozzá kommentárt, hanem megyünk tovább.)

Iskoláinkból 11.197 osztatlan iskola volt. Mi az az osztatlan iskola? Egy elkerülhetetlenül szükséges rossz. Ha nem lenne a tárgy komoly, azt mondhatnók, hogy cirkuszi egyensúly-mutatvány, hol a művész lenge drótkötélén mutatja, miképen táncolja végig az életét; de komoly lévén a dolog, meghatározhatjuk olyképen, hogy: az egy olyan iskola, hol a tanítónak teljes szellemi és akaraterőjének megfeszítésével 6 osztályt kell tanítani olyformán, hogy egyazon időben az egyik osztálycsoportot a betűvetésre, a másikat írásra, a harmadikat olvasásra tanítja, mialatt a negyediknek értelmét és emlékezőtehetségét igyekszik fejleszteni, az ötödik pedig a történelemmel a hazaszeretetet

szívja magába s a hatodik a polgári jogok gyakorlására készül elő s mindez egy félóraig, hogy a másik félóraban fordított sorrendben más tárgyakal variálva ugyanez ismétlődjék.

11.197 ilyen osztatlan iskola sötét szégyene a magyar kultúrának.

Iskoláztatásunk sikertelenségét már ez is nagyon előmozdítja, mert jókora művésznek kell lenni a tanítónak mindig, de különösen pályája kezdetén, hogy ennek a sok kívánalomnak megfelelni képes legyen. Egy évet kettőre kellene kinyújtani, hogy a tanítás eredménye a népművelés ama kívánalmának megfeleljen, melyet az osztott iskola ugyanazalatt az idő alatt elérni tud.

Hogy a 67% osztatlan iskolát mi okozza, rá az iskoláknál még visszatérünk.

Ilyen állapot mellett az iskolák 38,05 %-ában a tanulóknak csak 46,83% látogatta az iskolát 10 hónapig, míg az iskolák 44,25%-ában a tanulók 39,37%-a 8-9 hónapig tanult s az iskolák 17,70%-ában a tanulók 13,8%-a, számokban kifejezve 3.931 iskola 254.994 tanulóval 8 hónapnál rövidebb ideig tanított, mit szintén sikertelen tanításnak véve, az iskolázatlanok számával együtt, megállapíthatjuk, hogy *1,021.847 gyermek nélkülözi a mindennapi elemi iskola adta népműveltség áldását.*

Mi okozta a 8 hónapnál rövidebb ideig tartó iskolázást? Ragályos betegség, iskolahiány, tanítóhiány!

Hogy a szülőkben a gyermekeiknek iskolába járatása és oktatásának szükségérzete mennyire van kifejlődve, képét adja a mulasztások száma. Igazolt

mulasztás ugyanis volt 25,290.000 félnap; igazolatlan mulasztás pedig 2,725.000 félnap: igazolt és igazolatlan együtt: 28,015.000 félnap, melyből átlag egy tanulóra esik 19 félnap. Ennek nagyságát csak akkor látjuk, ha tekintetbe vesszük, hogy a középiskolákban egy tanulóra 0,06 félnap mulasztás esik. Ez iskolaiszony!

Ezen iszonyt a közigazgatási hatóságok lennének hivatva népünkben kiirtani s mit látunk: hogy a véderő vagy adótörvényeket kérlelhetetlen szigorral hajtják végre; addig az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 4. §-át, mely csak elég enyhe a kulturátlansággal szemben, ha tudjuk, hogy félhónaponként történő háromszori intés és dorgálás után következik 1 korona, azután 2 korona s végre 4 korona pénzbírság, mert hogy még a bírságok után a gyermeket az iskoláztatás miatt szülőiktől elvéve gyámnak adtak volna át, 40 év alatt nem volt rá egyetlenegy példa.

Közigazgatásunk gépezetét hazánk több különböző helyen fekvő vármegyéjében láttuk. Egyik olyan, mint a másik. A magyar szolgabírónak több gondja is van annál, hogy a népoktatással még csak zavarni is hagyja magát. A bírságolást és végrehajtást a község elöljáróságának kell elvégezni, így rendeli azt a törvény. Az iskolás gyermekek kijárnak szántani, boronálni, kapálni, kötözni, gyomlálni, még testi erejük kifejlődése előtt. Az apró cselédeket kihasználja a magyar ember, nem jól mondtuk, mindenki, hogy korán szokják a munkához, ha bírja, ha nem.

A tanító jelenti a mulasztókat; a községi elöljáróság, ha nem is mosolyog, de a sok sógor,

koma, néném, ángyomról lévén szó, komolyan nem veszi, s mire a háromszori intés után az egy korona birság is következne, az iskolaévnék s ezzel együtt az iskoláztatásnak is vége van.

De ha jön mégis a birság, elengedik. Az indokok: szegénység. A sok feljelentésre az ellenvetés: szegény a népünk; jó, ha korán tanítjuk a munkára a gyermeket, az iskolából úgy se él meg; nem lesz belőle se szolgabíró, se püspök, s az iskoláztatás marad úgy, amint volt.

Vagy nem ezt bizonyítja az, hogy a kiszabott 394.057 korona birságból behajtottak 58.504 koronát?

Talán közbevetné magát a szolgabíró, vagy alispán valami szigorúbb megyei intézkedéssel, hogy az iskoláztatás jobbra forduljon? Miért, hisz akkor ki fogja a könnyebb házi és mezei munkát végezni az uraság birtokán is. Ostoros gyerek kell a szántáshoz, boronáláshoz, gyomot irtani a fürge gyerek elkel itt is, ott is, még a szolgabíró birtokán is.

Pedig a jó közigazgatás – szerény véleményünk szerint – nemcsak az önkormányzat és végrehajó hatalom bürokratikus szerve; hanem a nép gazdasági és kulturális emelése, fejlesztése is főfeladata volna. Karöltve kellene működni a közigazgatásnak az iskolával a nép felvilágosításában, munkaképességének fokozásában, hogy a természetben rejlő, a tudás és szorgalommal feltalálható javakat a nép részére könnyebben kihasználhatóvá és közkinccsé tehessék. De hát. . . az egyik négylovas hintón jár a népet boldogítani, a másik csizma nélkül, hajadonfőn. Ez a két tényező ma sehogy sem alkalmas egy közös úton való hala-

dásra. Az egyik szolgálná a nép érdekét, de nincs hatalma; a másiknak van hatalma, de nem ér rá.

A fentiekből látjuk, hogy a tankötelezettség végrehajtása nálunk igen sötét képet mutat. Tudni kell, hogy hazánkban százezrével tengődnek emberek anélkül, hogy ismeretek által értelemben és erkölcsben tökéletesedve, emberi tevékenységüket önmaguk és a nemzet hasznára fordíthassák, alapismeretek és ügyességek hiánya miatt akkor, midőn nemzetünknek munkás, dolgozó egyedekre oly nagy szüksége van.

A Kárpátok bércei közt százezrekre megy azok száma, kik iskolába sohasem jártak s ezeknek kultúrállapotba való helyezése a nemzet érdeke, hogy termelőképességüket fokozva, a társadalom és az állam hasznára lehessenek. Kultúrát kell ide bevinni, ha nagy áldozatok árán is, ha azt akarjuk, hogy a civilizációba fektetett tőkét utódaink mint termő gyümölcsöt élvezzék.

De menjünk tovább és nézzünk végig az Alföldön, hol a tankötelesek 22,8%-a nélkülözi az iskolát. Tudjuk, hogy jó magyar népünk a természettől megáldott jó tulajdonságai mellett, tudatlansága és ügyességének hiánya miatt egész télen lustaságra van kárhóztatva, mert egyébhez mint a földműveléshez, sőt még ahhoz is hiányosan ért, megeteti azt az egy-két állatot, melyet gondoz, egész nap egyebet sem tesz, mint pipát húz, rátolt ós szipákol s oda-oda néz: nem üres-e a jászol, mint Petőfi őt megrajzolta.

Vagy elképzelhető-e fejlettebb ipar nálunk, mit olyan hőn óhajtunk, a munkások intelligentiája, nélkül? Európa fejlettebb kultúrával bíró államai-

ban kifejlődött ipar és az ott elért közgazdasági viszonyok kérdjük, minek a közvetítése útján fog nálunk kifejlődni. A mi népünk intelligenciája mivel fog emelkedni? Csak tanítással! A munkások oktatása által, akár a földművelés, akár az ipar terén előállott fokozottabb intelligencia fogja kifejleszteni az ipari és közgazdasági viszonyokat, mert az egyén ma már bármely körben nem maradhat többé csak egyszerű gép; mert ma már mindig több és több értelmet és tudást kell munkájába bevinni, hogy boldogulását előmozdíthassa. *Égető szükségét képez, hogy a magyar parlament a tankötelezettséget még egyszer kimondja, de végre is hajtsa.*

Iskoláink.

Most rátérünk az iskolákra megoszlásuk jellege szerint s nézzük, miként szolgálták a kultúrát, a magyar nyelvet és az állameszmét.

Volt 16.561 mindennapi iskola, melyből 2046 állami, 1473 községi, 308 társulati és magán- és 12.734 felekezeti jellegű iskola. A 3.827 állami, községi, társulati és magániskolákban, az iskolába járó tanulók 21,24%-a; a 12.734 felekezeti iskolában a tanulók 78,76%-a tanult.

Az iskolákat négy típusba osztjuk aszerint, amint: 1. tisztán magyar tannyelvű volt, 2. magyar tannyelvű volt az anyanyelv kisegítő használatával, 3. hol a magyar nyelv az anyanyelvvel vegyesen használtatott és 4. hol a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanították, vagy egyáltalában nem tanították.

A harmadik típusban levők igyekeztek az 1879. szi XVTH. t.-c. kívánalmainak a magyar nyelvet illetőleg eleget tenni; a negyedik típusban levők nem.

Ha a 2046 állami iskolát nézzük, azt látjuk, hogy *1922 iskolában*, – mindenütt az ismétlődő iskolákat is beleszámítva – 343,695 tanulót oktattak tisztán magyar nyelven; *123 iskolában*, 18.159 gyermek tanult magyar tannyelven, az alsóbb osztályokban az anyanyelv kiegészítő használatával; és *1 iskolában*, 75 tanulót a magyar nyelv használata nélkül tanítottak.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az állami iskolák megfeleltek a kívánalomnak.

Ha a 3.827 állami, községi, magán- és társulati jellegű iskolát nézzük, akkor azt látjuk, hogy *3.235 iskolában* 470.270 tanulót oktattak tisztán magyar nyelven; *327 iskolában* 48.033 gyermek tanult magyar tannyelvvvel s az anyanyelv kiegészítő használatával; *200 iskolában*, hol 44.457 tanuló volt, a magyar nyelv és anyanyelv vegyesen használtatott, tehát a jóakarát és igyekezet meg volt s végre *65 iskolában* a magyar nyelv használata nélkül tanítottak 9.932 tanulót.

Itt megállapíthatjuk, hogy az eredmény kielégítő.

A 12.734 felekezeti jellegű iskola közül *6.553 iskolában* 1,037.496 tanulót oktattak tisztán magyar nyelven; *1.627 iskolában* 228.744 gyermek tanult magyar nyelven az anyanyelv kiegészítő használatával; *1.465 iskolában* 166.518 tanulót oktattak a magyar nyelv és anyanyelvvvel vegyesen s végre volt Magyarországon 3.089 *olyan felekezeti jellegű iskola*, 4.316 *tanítóval*, hol 304.464 magyar pol-

gárt tanítottak, hogy csak kísérletet is tettek volna a magyar nyelvet és kultúrát megkedveltetni.

Ha tudjuk azt is, hogy ezen iskolák kilenczized részben a görög katholikus és görög keleti oláhok és ágostai evangélikus felekezetű tótok iskolái, akkor azt is tudjuk, hogy ezen iskolák nemcsak a haladó kultúra követelményeinek megfelelő eszközei nem lehetnek, mert annak megfelelni sem nem képesek, sem nem akarnak, hanem e helyett az ember és ember iránti gyűlölet, a tudatlanság, bigotteria és babona magvetői és terjesztői.

Az 1879. évi XVIII. t.-c. 4. §-a elrendeli, hogy a magyar nyelvet a nyilvános népiskolákban kötelezőleg annyi órában kell tanítani, mint amennyiben azt a közoktatásügyi minister a tantervben megállapítja. Meg is állapítja a ministeri tanterv a magyar nyelv és az anyanyelv tanítása közötti kapcsolatot, azt is, hogy mi módon kell tanítani; meghatározza még a magyar nyelv tanításának a célját is, kimondván: a gyermeket annyira kell képezni, hogy magyar nyelven gondolatait szabatosan kifejezni és azt helyesen leírni tudja. Ez nagyon elegendő lenne, ha a cél betartásáról a felekezeti iskolákban maguk a ministerek annak idején és ma is gondoskodtak volna. A törvény élet mindjárt maga a törvény legfőbb végrehajtó öre veszi el, midőn a *nebánts virág* felekezeti jellegű iskolákat kiveszi a tanterv végrehajtásának kötelezettsége alól és megadja a jogot minden felekezeti főhatóságnak, hogy maga állapítsa meg a tantervet, egyedül csak annyit köt ki, hogy az órák számát a hitfelekezeti iskolák is betartani kötelesek. Szóval szabad kezét enged. Ilyet felekezeteknek vagy bár-

mely iskolafentartónak csak az fog megengedni, ilyen concession csak az fog adni, aki sem a haladást, sem a kultúrát, sem a magyar állam kiépítését komolyan venni nem akarja. Mert mi ez: semmi más, minthogy megköveteli az állam, hogy a kép kerete ennyi centiméter hosszú, ennyi centiméter széles legyen az állam szempontjából; a vásznat megveheti hozzá a felekezet, olyat, amilyen neki tetszik, lehet hitványka is; mázolhat olyan festékkel, amilyennel akar; a vázlatot is ő készítheti hozzá; sőt hangulatot is önthet bele, ha tetszik borúsat, ha tetszik derűset s ha kész a kép, bemutatja a magyar nemzetnek. Hisz működését ismerjük, látjuk, tudjuk.

Akkor pedig, midőn a célt, a tantervet a felekezeti főhatóság állapítja meg, s a helyi közvetlen felügyeletet is maga a felekezet teljesíti, szóval ha a felekezet kulturális téren, hatalmasabb lehet az államhatalomnál, államot képezhet az államban, akkor a tanfelügyelő ellenőrző munkája ott csak amolyan tessék-lássék, mert az állami suprematiát csak a külső lényegtelen dolgokban érvényesítheti, paedagogiai tanácsaira rá sem hederít.

Ilyen körülmények között az iskola sem a magyarosító törekvésnek, sem a kívánt kultúrhaladásnak eszköze nem lehet.

Itt állunk ma! Pedig 30 év alatt elérhettük volna azt, hogyha nem is beszél mindenki e hazában magyarul, mert a magyar kultúrát meg kell előbb kedveltetni, szerettetni és az lehet hosszú évtizedek munkája, de három évtized után elérhettünk volna legalább is annyit, hogy e hazában mindenki magyarul érezzen.

Hogy a felekezeti iskola a valláserkölcsei cél megvalósítása érdekében és leple alatt dogmákat nyújt s hogy minden tárgyban, akár befél, akár nem, a felekezetiiség foglal helyet, azt nem is bizonyítjuk, mert ez rég tudott dolog. *Fő a hittan, mert nélküle elpusztul az ember.* S ha a természetet veszi elő, ott is nem azt nézi, ami az egyént a természettel kapcsolatban tartja, ami fölemeli erkölcsi öntudatára; nem azt kutatja, mi adná meg a természet megértésével az egyén lelki harmóniáját, hanem a természetben is mindenütt azt keresi, amivel az egyént elfogulttá, fanatikussá, vakká, végre félénkké és fogékonnyá teheti a babona iránt, nehogy valamikép öntudatra ébredjen és meghasonlást szüljön benne a dogmák alakjában nyújtott képtelenségek iránt a természet tiszta és való ismerete által.

Miként van ez a történi ölemmel, a földrajzzal s a többi tárggyakkal? Többé-kevésbé ugyan így. S nem is kívánhatjuk, hogy máskép legyen. Felekezeti iskolában természetes, hogy felekezeti szempontok az hányadok.

Hogy pedig a türelmetlen felekezeti iskola nem az a szereretet vallásán, épült iskola, mely az egyén és egyén iránti megbecsülést s ezzel a kölcsönös szereretet és az egymáshoz tartozandóság mély érzetét költi fel; hol a tudományokkal fölébresztik az emberben az embert, ápolják a hazája iránti ragaszkodást, sajátjává teszik a munkát, a gondolkodást, hogy a körülötte történő eseményeket és változásokat önállóan megítélni képes legyen, mondanom sem kell.

Az állani 8.558 iskolát 3,826.326 koronával

segélyez, melyből **6.603** felekezeti iskola **2,503.260** koronával szerepel. Nem áll rendelkezésünkre még adat, hogy az 1907. évi tanítói törvény után, mely a tanító fizetését államsegélylyel némileg megjavítja, mennyi jut abból a felekezeti iskolák tanítóinak fentartására, mert a fizetéskiegészítési munkálatok most vannak folyamatban, illetve befejezést nyertek. Körülbelül megkétszereződik az eddigi összeg. Egy iskolára esik **1906-ban 447 korona: ma valószínűleg 900 korona.** Keresi a jó népoktatást minden állam, nemcsak mi. (Sőt mi keressük a legkevesebbet.) Mert igaz az, hogy mi költünk rá a legkevesebbet, ha a művelt nyugattal hasonlítjuk össze. Erre most helyszűke miatt nem terjeszkedhetünk ki. De azt a keveset legalább jól költjük-e el?

Fentebb bemutattuk az osztatlan iskolát, melyből nálunk 67% van, Horvátországban már csak 57%. A szomszédunkban, Ausztriában már 40% az osztatlan iskola.

Talán a népesedési viszonyok kedvezőtlenek ránk nézve? Nem! Hisz Ausztria minden községére átlag 1118 lélek jut, míg Magyarországon 1330 lélek él átlag községenként. Magyarországon van 21.648 puszta, tanya és telep; Ausztriában pedig 54.927. Tehát a sűrűség is kedvezőbb ránk nézve.

Az osztatlan iskolát legnagyobb részben a felekezeti megoszlás okozza, tehát a jó népoktatás érdekében, hogy az osztatlan iskola kevesbedjék: a felekezetet mint iskolafentartót okvetlen ki kell küszöbölni.

Lássunk világosabban! Van egy község 2000 lakossal. A népesség 3-4-5 felekezet közt

oszlík meg. Mindegyik felekezetnek van iskolája. Mindegyik felekezet iskolája államsegélyt is élvez. Most nézzük, miképen alakulnak az iskolák. A zsidó iskolában van 35 tanuló, az iskola osztatlan; az ágostai iskolában van 45 tanuló, az iskola osztatlan; a református iskolában van 75 tanuló, az iskola osztatlan; s a római katolikus iskolában van 130 tanuló s az iskola ott is osztatlan ós mind a négy iskolában a tanító, a paedagogia tudományának és mesterségének erömútáncosa kell hogy legyen, hogy valami eredményt elérni tudjon s az is kétes sikerű: pedig tanítás után az a négyféle felekezetű gyermek boldogan, vidáman együtt játszik, nő fel, békében, hacsak mesterségesen nem gondoskodnak felekezetük csúfolásával, az egymás iránti gyűlölet felkeltéséről. Együtt fognak élni és dolgozni ezek.

Milyen szépen megférnének ezek egy iskolában, négy tanítóval, a gyermekek arányosan osztályonkint elosztva, hol alaposabb, mélyebb tudást sajátíthatnának el s ezzel a népművelés is intenzívebbé válnék.

A széthúzást, az egyenetlenséget szüli ez az iskoláztatás, pedig épen nekünk van oly nagy szükségünk az összetartozandóság érzetének ápolására, hogy ne húzzunk annyifelé, ahány csoportot alkotunk. Az iskolának kellene lenni annak a ragasztószernek, mely a tömörülés szükségét nemcsak tanítja, de az embereket egymáshoz is tapasztja.

Nem is tudnak ezek az osztatlan iskolák hatosztályúvá fejlődni, mint azt a törvény kívánja, mert hisz ékes bizonyítéka az, hogy a 16.571 isko-

lából csak 12.412 iskola hatosztályú volt, míg 4.159 iskola két, három, négy és öt osztálylyal bírt. Az itt iskolázott tanulók sem a történelem, sem a polgári jogok és kötelességek ismeretében, sem a természet oktatásában, szóval a reál tárgyakban és azokban az ismeretekben, melyek a felsőbb osztályok anyagát képezik, nem részesültek. Pedig, hogy emberekké váljanak és ha iskolázattak, erre is szükségük van.

Még egy pillantást vessünk a múltba, hogy beláthassunk a közeljövőbe.

Rámutattunk, hogy kultúrpolitikánknak egészben s az 1879-iki magyar nyelv tanításáról szóló törvény végrehajtásánál is megtörtént, hogy az állam saját beleegyezésével, sőt anyagi segélyezésével is, önmaga ellen nevelt ellenséget; megengedte, hogy tudomány helyett valótlanságot; világosság helyett a sötétséget terjeszthessék, a felekezeteknek az iskola beléletében megadott korlátlan jognál fogva.

Az 1907-iki tanítói törvény nem sokat változtat a dolgon, mert az, hogy az állam által segélyben részesített tanító, súlyos mulasztás, hanyagság vagy államellenes cselekmény elkövetése alkalmával már saját közegei által intézkedik a megtorlás végrehajtása iránt, legfeljebb az alattomos aknamunkát fogja előmozdítani. Ez tanítóképzésünknel kitűnik. S míg eddig ismerte, tudta, hogy ki és hol van az ellensége, most csak érezni és gyanítani fogja, mert olyan ellenőrzést, hogy minden gyanús helyen, mint a magyar állam pallosa, ott lebegjen a tanfelügyelő, ezt a tanfelügyelők végrehajtani nem bírják.

De ott van aztán a hatalmas felekezeti palást, mely mindent betakar. 1879-től máig nem volt rá eset, hogy felekezeti tanító, akár élvezett államszegélyt, akár nem, még ha hazáját árulta volna is el a pánszláv vagy oláh tanító, ellene a törvényben megjelölt vétségek miatt még csak fegyelmi vizsgálatot is indítottak volna. Így lesz ez a jövőben is, mert a szigorú megtorló intézkedés lehetősége megvolt a múltban, épen úgy, mint megvan az ma is. A múlt pedig bizonyít. Íme itt van.

1880-tól 1900-ig a magyarul tudók száma 547.993-mal szaporodott; az idegen ajkúak száma azonban 787.207-re emelkedett: 20 év alatt tehát a nemzetiségi gyarapodás 239.214 lélek Magyarországon, míg a Magyarbirodalomban fél milliónál jóval több.

Nemzeti és művelődési visszaesésben vagyunk tehát ma, mikor Magyarország összlakosságának 40%-ánál többen a magyar nyelvet nem beszélik s az idegen ajkú polgároknak 83%-ánál többen nem értik, nem beszélik a magyar nyelvet. Mások haladnak, mi állunk, vagy maradunk. Ez volt a felekezeti iskola munkája, mert ott, hol alkalmas, képzett tanítók voltak, a nemzetiség istápolására, erősítésére mindent elkövettek, ahol pedig erre alkalmas tanítók nem voltak, az írást, olvasást nem terjesztette ugyan senki, de a szószék gondoskodott arról, hogy a felvilágosodás nem, de a magyarság, a testvériség elleni gyűlölet annál jobban terjedjen.

Ez történik nálunk, hol a nemzeti konszolidációra oly nagy szükségünk volna akkor, midőn a nyugat és kelet államai és társadalma, közéleta,

nemzeti irányban önállóságát kidomborítani törekszik s kulturegységbe tömörülni igyekszik.

Eszköze volt pedig ennek a felekezeti jellegű iskola és népoktatás.

A magyar állam nem felekezeti állam, azonban a 16.541 népiskolából 12.765 azaz az összes iskolák 78,72% a felekezetek kezén van. *A népoktatás Magyarországon tehát felekezeti népoktatás.*

E felekezeti népiskoláról fentebb kimutattuk, hogy a magyar nyelv tanítását nem a legsikeresebben végzi. Sajátságosnak kell tehát tartanunk, hogy a nemzeti állam a magyarosítás, a magyar nyelv tanításának ügyét a felekezetek, a felekezeti népiskola kezében hagyja.

A felekezetek ugyanis iskoláikban nem nemzeti, hanem felekezeti célokat, felekezeti előítéleteket szolgálnak elsősorban.

Amikor tehát a magyar állam a népiskolát a felekezetek kezén hagyja, *nem nemzeti kultúrpolitikát csinál, hanem elfogult, felekezeti kultúrpolitikát folytat.*

Az osztatlan felekezeti népiskola szégyene a XX-ik századnak, szégyene a kultúrának és szégyene annak a nemzeti politikának, mely felekezeti érdeket elébe tesz a *népmilliók valódi kulturális érdekeinek, vagyis az igazi nemzeti szempontoknak.*

A népiskola mai formájában nem nép-, hanem mondhatjuk *népellenes* iskola. Az is marad mindaddig, míg a felekezetek kezében lesz.

Megállapíthatjuk tehát, hogy úgy az iskolázatlanság megszüntetésére, valamint a kultúra hódítására más expediens nincs, mint 7000-nél több iskolát kell, felállítani; a tanköteleseket nemcsak

összeírni, hanem nyilvántartani s iskolába járásra szigorúan szorítani; a meglevő iskolákat a felekezetek kezéből kivenni s oly tényezők kezébe kell azt adni, kik a felvilágosodást és haladást szolgálják. Milyen legyen tehát a jó népoktatás nálunk, ez a legközelebbi jövő kérdése s ezt kell megoldani a legelső sorban.

Tanítóképzésünk.

Áldozunk egy kis időt s nézzük még meg tanítóképzésünk állapotát is.

Volt 89 tanítóképezdénk, – férfi- és nő tanítóképezde együtt – 11.150 növendékkel. Ebből volt 27 állami tanítóképezde 4.189 növendékkel és 62 felekezeti, hol 6.961 ifjút képeztek leendő tanítóvá az 1906. évben.

Az állami tanítóképezdék tannyelve természetesen mindenütt a magyar nyelv, az intézetek felszerelve a legtöbb helyen a képzéshez szükséges eszközökkel, u. m.: gyakorló iskola, könyvtár, természetrajzi és physikai szertár, chemiai laboratórium, rajzterem, zeneterem, tornaterem; rendelkezésre állnak eszközök és anyagok, melyek a tanítónövendék kiképzését elősegíthetik: a növendékeket a középiskola negyedik osztályának elvégzett tanulóiból sorozzák s noha itt-ott még igen sok kívánni való van, általában megfelelhetnek céljaiknak s nevelhetnek Magyarországhoz meghódítására alkalmas egyéneket; bár felfogásunk az s ez már Magyarország tanítósa egyetemének is kívánsága, hogy a leendő tanítótól követeltessék meg az érettségi

s a tanító kiképzése legyen akadémiai fokú, mert a tanítónak nemcsak a gyermekek oktatása és nevelése, hanem a község vezetése és irányítása is hivatása.

Az államnak kellene fokozatosan követelni a tanítótól a több képességet s milyen ferde a helyzet, mikor ez fordítva van és a tanítók belátják képzésük és nevelésük hiányait, mert érzik, hogy elfoglalt állásuk, hivatásuk magasztosságának tökéletesen megfelelni nem képesek, hangoztatják szükségét annak, hogy az állam és társadalom tökéletesebb, magasabb intelligenciával lássa el őket, hogy a rendelt vezérszerepet ne csak hiányosan, hanem szívük kívánsága szerint betölthessék.

Hisz ez az állam elsőrendű érdeke, hogy a nép gazdasági és szellemi irányítója, nevelője minél tökéletesebb egyén legyen, hogy annál tökéletesebb, magához hasonló egyedeket nevelhessen, taníthasson. Mert mindenki csak annyit tud átadni, mint amennyivel bír.

Egy hadsereg organisatiójánál első dolog, hogy a tisztek alkalmas módon hivatásukra kiképeztessenek, hogy a vezetők arra való rátermett egyénekké válhassanak s nem elég, hogy a kiképzés alakilag, úgy a hogy megtörténjen; de fontos, hogy a cél szolgálatában vezetni és irányítani is tudjanak. S erre pl. a hadseregnél súlyt is helyeznek.

Mi más az állapot a nép szellemi vezéreinek kiképzése körül!

Tanítóink egyrésze igaz, oly kiképzést nyer, hogy ellátják a haladásra való törekvés és felvilágosodás csiráival; később gondolkoznak; tudják, hogy

mit akarnak; ismerik, érzik nemes hivatásukat és örvendetes, hogy Magyarország tanítóságának nagyobbik része ilyen.

De szomorú, hogy nagyszámmal híjával vannak az intelligentia oly fokának, mely nem hogy a nép erkölcsi és szellemi életének fejlesztésére, emelésére alkalmas, hanem még a gyermekek jó nevelésének és tanításának tökéletes munkájára sem képesíti őket egyoldalú, hiányos kiképzésük. Pedig nem ok az okai.

Ezek legnagyobb részben a felekezeti képezdekben neveltettek s hiányos képzésük is onnan van, hogy a felekezet céljainak előmozdítására fekteti a súlyt. S amennyiben a népnevelés a felekezettel ma szoros kapcsolatban van, tehát kényszerből a tanító paedagogiai kiképzésére is kerül valami.

A felekezeti tanítóképezde növendékeinek megválogatásában nem mindenütt egyforma rigorozitással jár el. Az 1868. évi törvény kívánja a minimális négy középiskolát, mindazonáltal megengedi, hogy kevesebb osztálylyal sőt az elemi iskola 6-ik osztályából is vehet föl növendékeket fölvételi vizsgálattal. S ezzel a felvételi vizsgálattal a felekezeti képezde nagyon is él, sőt visszaél.

Kevés az alap amire építeni lehetne. A kiképzés pedig egyoldalú. Mi jót lehet várni az ilyen tanítóképzéstől!

De mit is kivan a felekezeti iskolában működő tanítótól az élet?

Még mindig ott vagyunk, hogy fő a hang és rituálé. A próbaéneklést is meghallgatják és követelik. S ha mindez megfelel: a kántor vagyis

iskolamester kitűnő. Mert hogy ezek után a kis iskolások bölcseségének útját egyengetni is tudja, felekezeti szempontból természetes. Tudvalevő pedig, hogy minden ember azokat az erőket engedi túlsúlyra emelkedni, amelyeket az élet körülményeinek kényszerítő hatása követel. Ez a természet rendje.

De menjünk tovább!

Micsoda abszurd tanítóképzés az, hol a mesterséget elsajátító műhely hijával vannak. Lehet-e bármely primitív mesterséget elsajátítani valakinek, – művészetről nem beszélünk – anélkül, hogy ezt a gyakorlatban meg ne próbálta, ne gyakorolta volna? Hol van az a mesterség, hol mesterré tesznek valakit műhelygyakorlat nélkül?!

Itt nálunk a tanítómesterség az; a gyermeknevelés művészete!

Olyan 8 (nyolc) felekezeti tanítóképzőnk van, hol 856 tanítónövendéket képeznek jövő hivatására s évenként 175-200 tanítót bocsátanak ki tanítómesteri oklevéllel a gyermekneveléshez anélkül, hogy a tanítónövendékeknek a gyakorlati tanításba alkalmuk lett volna mélyebben belepillantani, képességeiket megmutatni és mestereik ezen képességeiket helyes irányba terelhatték volna, mert nem volt gyakorló iskolájuk, nem volt műhelyük.

Kertészkedés ez kert nélkül; vasút mozdony nélkül! Fából vaskarika!

Neveljék valamely hadsereg tisztjeit és vezérkarát úgy, hogy fegyvert, ágyút, puskát ne mutassanak nekik, löni ne engedjék s azután küldjék őket a hadsereg, a katonák, az egyesek kiképzésére; akkor meg lehetnek győződve egyről bizonyosan, hogy szomorú eredményeket fognak elérni.

Fontos a katonatisztek képzése az állam külső védelme miatt, ép oly fontos a tanítóképzés az állam belső élete s mondjuk ki, *belső védelme szempontjából*.

Nem vonom kétségbe a katonatisztól, hogy szoros értelemben vett hivatásán kívül az államban nevelési tényező, sőt koncedálom, hogy az. De kérdem, miért nem bizzuk a katonát kiképző tiszteket – hisz ők is tanítók – a felekezetekre vagy a társadalom által fentartandó katonaiskolákra?

Valamikor védte hazánkat a lelkes főpapi kar és klérus, domíniumok jártak ezért, képezték a külső és belső védelemre rendelt bandériumot, sőt jeles vezéreket is feljegyzett közülök a história. Á szükség és az idő átalakította az állam védelmére rendelt intézményeket. Elértünk már a belső védelemnél is ahhoz az időhöz, – a 12-ik órához – midőn a szellemi védelmünkre rendelt tisztjeink képzésére szolgáló tanítóképzőintézeteket is át kell alakítani végre olyanokká, hogy hivatásukat teljesíthessék, annak megfelelni tudjanak.

Ez lenne a legelső és legsürgősebb feladat.

A 62 felekezeti tanítóképző közül 10 volt olyan, ahol nem magyar volt a tannyelv és pedig; 2-ben oláh-magyar, 4-ben tisztán oláh, 2-ben tisztán szerb és 2-ben tisztán német. Itt a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanították. Évenként 810 tanítónövendéket képeztek ki ezekben a felekezeti tanítóképezdékből, bizonyára nem a magyar kultúra és a felvilágosítás katonájává. Mert hisz egy nevelőintézettől csak föltételezhetünk annyi erkölcsi hatást, hogy az ott uralkodó szellem bélyegét rányomja tanítványaira s ezek az itt nyert

eszméket viszik ki az életbe valóra váltani, akár tudatosan, akár öntudatlanul.

Hogy az itt nevelt tanítónövendékek nem a magyar állam és kultúra erősítésén fognak fáradozni, arról meg lehetünk győződve.

Amint nem végezheti már a felekezet az állam külső védelmét ma s ezt belátja minden tényező, ép úgy he kell látnia azt is, hogy nem végezheti a belső védelemre rendelt tanítók képzését sem.
De nézzünk tovább a tények után!

Az összes tanítóképezdek fentartási költsége évenként 3,387.376 korona, melyből az államot 2,144.532 korona, a vallás-alapot 59.077 korona, az egyházakat 370.407 korona, a lekötött alapokat 510.872 korona és egyéb forrásokat 302.488 korona terheli.

Ha két részre választjuk a fentartási költséget s mindegyiknek a magáét adjuk, azt látjuk, hogy az állam 27 tanítóképezdejére, melyben 4189 tanítónövendeket nevel, 2,192.201 koronát költ s átlag egy tanítónövendék 523 korona 32 fillérjébe kerül évenként; míg a 62 felekezeti képezde 6961 növendéke 1,347.285 koronába kerül s egy tanítónövendékre átlag 193 korona 54 fillér esik.

Leszögezzük tehát a tényt. *Egy tanító az állam által kiképezve, négy éven át 2.093 korona 28 fillérbe, a felekezet által 774 kor. 16 fillérbe kerül.*

Nem tudjuk, hogy mibe kerül a katonanövendők négyévi kiképzése. Pedig érdekes összehasonlítás lenne.

Nélkülözi az utóbbi tanítóképzés a komolyságot, amit az ilyen intézménytől várni lehet, várni kell.

Ehhez a filléres tanítóképzéshez nem is fűzünk semmi mondanivalót, beszélnek itt a számok eléggé, csak annyit említünk meg, hogy a felekezetek tanítóképezdejében olcsó pénzért azok a fiatal kezdő papok oktatják a népnevelésre a tanítónövendékeket, kik az ilyenmü állásukat rövid ideig tartó átmeneti helyzetnek tekintik s maguk is még tapasztalatlanok és továbbképzésre szorulnak, holott tudósokat, tanítóművészeket, s a társadalom legkiválóbbjait kellene a képezdekbe oktató mestereknek kirendelni.

Ilyen fontos nevelőintézet, mint amilyen a tanítóképezde, nem szabad, hogy kezdő fiatal papok menedékháza legyen. A tanítóképezdek fontos hivatása megkívánja, hogy oly egyének oktassanak ott, kik minden tudásukat, életüket szentelik e- célnak.

Mert legyen falusi az iskola, vagy városi, a népnevelésnek és az oktatásnak tökéletessége annyira fontos állami érdek s az állam érdeke egyenesen követeli azt, hogy olyan tanító kezébe kerüljön az iskola, ki a nevelés művészetében otthon van s a nép vezetésére képességgel bír. Ennyit az ember egyéni értéke is megérdemel. Mert amilyen a tanító, olyan az iskola. S ha függ is a kultúra, a művelődés eredménye az iskolán kívül álló külső körülmények és tényezők közremunkálásától, bizonyos tanítási eredmények azonban tagadhatatlanul tt tanító céltudatos munkájának a következményei.

Az 1906. évben az állami tanítóképezdekben 3071, a felekezeti képezdekben 1714 oklevelet adtak ki. Ez ismétlődik évenként. A fogyatékos iskolák túlnyomó része pedig azon tanítók kezében van, kik a felekezeti tanítóképzőből kerülnek ki.

De hogy nevelték a felekezetek tanítóikat a magyar nemzet erősítésének szempontjából?

Tanítóinknak az 1907-iki tanítói törvény értelmében esküt kell tenni az alkotmány és törvények megtartására. Ezt nem az állami iskolák miatt kellett kimondatni és követelni. Az eskü alakiság, fenyegető tartalommal és büntető következményekkel. Az eskü követelése az ember egyéniségét nem fogja megváltoztatni. Az esküben követeltek érzésére kell előbb megtanítani, hogy mindaz gondolatát át meg átjárja s szívében állandó otthont találjon. Tartalom a lényeg, a forma csak összetart.

Minden állam megkívánhatja, – sőt ennek természetesnek kell lenni, – hogy a tanító az állam alkotmányát és szentesített törvényeit tiszteletben tartsa. Hiszen az erkölcsi világrendet a tanítónak kell a nép szívébe és erkölcsi érzületébe belecsepegtetni, azt felébreszteni. Erre azonban őt is rá kell nevelni.

Úgy a jobb jövő, valamint a népnevelés fontossága és az állam érdeke elodázhatatlanul követeli, hogy a felekezetek kezéből, melyek a tanítónövendéket tanítói hivatásának fontosságához mérten előkészíteni nem képesek: a népoktatás államosításának elő futárjaként a tanítóképzés államosítását s a tanítóképzésnek akadémiai fokra emelését kell végrehajtani; annál inkább, mert ez pénzügyi rázkódtatások nélkül keresztülvihető ma is.

Végszó

Népoktatásunk állapotát e rövidke ismertetésben csak vázlatban s néhány ecsetvonással mutathattuk be. Sok megvilágítani való van még e részben is, a részletekben is.

Népoktatásunk beteg ember, rámutattunk hol van a kór, melytől meg kell szabadítani, hogy ratását betölthesse.

Tárgyilagosak voltunk. Csak a tények és tasztalataink lebegtek szemünk előtt. A való állapot szépítgetés, elsimítás, takarás nélkül irányította munkánkat. Meggyőződésünkbe senki semmiféle tendenciát ne magyarázzon, mint azt, ami bennünket minden sorunkban vezérelt: javítani s haladni. Hadd épüljön fel a kultúra épülete, a helyes alapokra fektetett népoktatás.

A munkát az alapnál kell kezdeni. Utána jönnek a falak, a tető, a berendezés. Először a tanítóképzés, azután a tankötelezettség, iskola, tanterv, módszer stb. ami átalakításra, építésre szorult.

Építsük fel a kultúra épületét, hogy hálaének zengjen a hívők ajkán, az emberszeretet templomában, az iskolában.

Az apró emberek szellemi ápolása, értelmi fejlesztése, erkölcsi nemesítése megérdemli a társadalom, az állam védelmét.

Országos gyermekvédő liga védi már a gyermeket a testi nyomorúság, a bűn fertőjétől; belügyminister segítségre siet: mert ez társadalmi feladat, állami kötelesség.

Védje a gyermeket a társadalom a tudatlanság sötéttségétől is, ez az előbbinél nem kevés fontos, s egy millió gyermek vár erre.

Keljen életre egy országos népnevelési liga száz meg száz fiókkal, ezer karokkal a gyermek, nép szellemi védelmére; ez társadalmi feladat: siessen segítségére a parlament, a kultuszminister mert ez állami kötelesség.

Munkára fel! Béke velünk!

